

Gemeente Amsterdam

Nu met
praktijkvoor-
beelden

Leidraad Duurzaam Inkopen 2

Amsterdam kiest voor
duurzame inkoop

Leeswijzer

Duurzaam inkopen is volop in ontwikkeling. Het is nuttig en inspirerend om onze ervaringen met elkaar te kunnen delen. Daarom gaf de gemeente Amsterdam al in 2007 een leidraad Duurzaam Inkopen uit. Voor u ligt de vernieuwde versie, verlevendigd met voorbeelden uit de gemeentelijke praktijk.

De voorbeelden zijn opgesteld aan de hand van interviews met medewerkers van de gemeente die ervaring hebben met duurzaam inkopen. Net als de eerste versie van de leidraad, doorloopt deze tweede versie de zeven stappen van het inkoopproces*. Bij iedere stap staan tips over hoe u duurzaamheid kunt toepassen met ter illustratie één of meerdere interviews die een raakvlak hebben met deze stap.

Door middel van tabbladen kunt u op een makkelijke manier zien welke stap waar begint. De verschillende stappen lopen vaak vloeiend in elkaar over of overlappen elkaar.

Onze ervaring met duurzaam inkopen blijft groeien. Daarom wordt onze Intranetsite regelmatig uitgebreid met nieuwe voorbeelden. Op de Intranetsite kunt u ook een digitale versie van de eerste Leidraad Duurzaam Inkopen vinden. Voor mensen van buiten de gemeente is deze te vinden op de website van Amsterdam. De adressen staan in het nawoord.

Terminologie

Als we in deze leidraad het woord 'product' gebruiken, dan kunt u in de meeste gevallen daarvoor werk, dienst en levering lezen.

In de leidraad worden de termen leverancier, aanbieder en opdrachtgever door elkaar gebruikt.

* Zie ook het overzicht achterin dit boekje

Inhoud

**Amsterdam gaat voor duurzaamheid
in alle 7 stappen van het inkoopproces** 3

Stap 1: Inkoopvoorbereiding 5

**Straatverlichting
Bulkmateriaal**

Stap 2: Specificeren 15

**Koffieautomaten
Drukwerk**

Stap 3: Selecteren 25

**Billboards
Vastgoed**

Stap 4: Contracteren 37

**Kantoormeubilair
Gebouwen**

Stap 5: Bestellen 45

**Hout
Mobiliteit en wagenparkbeheer**

Stap 6: Gebruiken en bewaken 53

**Biologische en gezonde catering
Beveiliging en schoonmaak**

Stap 7: Nazorg 61

Groenbeheer

Inleiding

Duurzaamheid betekent niet alleen denken aan hier en nu, maar ook denken aan elders en later. Het gaat over de balans tussen 'people', 'planet' en 'profit'; het welbevinden van mensen, de zorg voor het milieu én de economische vooruitgang.

Het vakgebied duurzaam inkopen is continu in beweging. Binnen de gemeente Amsterdam is de afgelopen jaren veel gebeurd en gebeurt er nog steeds veel. Het is niet altijd eenvoudig om duurzaamheid in te bedden in inkoop- en aanbestedingstrajecten. Onze eerste Amsterdamse leidraad duurzaam inkopen van eind 2007, heeft veel positieve reacties opgeleverd. Nu, ruim twee jaar later, presenteren we het vervolg. Aan de hand van concrete voorbeelden laten we zien hoe we in Amsterdam handen en voeten geven aan het inbedden van duurzaamheid in het inkoopproces.

De pretentie is niet om een volledig 'wetboek duurzaam inkopen' te schrijven. We laten succesvolle voorbeelden van duurzaam inkopen zien, maar ook voorbeelden die aantonen dat er vaak (nog) een lange weg af te leggen is. Soms omdat de markt nog niet zover is als wij zouden willen, omdat andere eisen (wetgeving) de duurzaamheidsambities in de weg staan of omdat we zelf als organisatie nog niet zover zijn.

Dynamisch proces

Wat is duurzaam inkopen en hoe doen we dat? Hierop kunnen we geen eenduidig antwoord geven. Want de wereld om ons heen verandert voortdurend, evenals de inzichten over duurzaamheid. Wat het ene moment duurzaam is, is het volgende moment door betere alternatieven ingehaald. Het is een dynamisch proces dat vraagt om een alerte benadering, en niet om een theoretische discussie over goed of fout. Het gaat om het actief betrekken van duurzaamheid bij onze afwegingen in het inkooptraject. De kansen daarvoor liggen soms voor het grijpen (bijvoorbeeld bij energiebesparing), maar het kan ook een hele zoektocht zijn. Met duurzaam inkopen zetten we een onomkeerbaar proces in werking, waarmee we stap voor stap een bijdrage leveren aan een betere wereld.

Duurzaam inkopen betekent inkopen voor een goede prijs, en tegelijkertijd rekening houden met mens en milieu. De gemeente Amsterdam kijkt naar de wereld achter het product: de herkomst, productiewijze en het grondstofgebruik. En ook naar wat er gebeurt als we het product afdanken, waar komt het terecht?

Duurzaam inkopen: werkenderweg ontwikkelen

Deze leidraad is geïllustreerd met onze ervaringen met duurzaam inkopen. Want van ervaringen kunnen we leren en bovendien stimuleren ze ons om zelf aan de slag te gaan met duurzaamheid. Zo proberen we werkenderweg verder te komen.

De voorbeelden van duurzaam inkopen die we geven zijn divers. Dit hebben we bewust gedaan, omdat de gemeente een breed scala aan producten en diensten inkoop. De geïnterviewden zijn hier actief als inkoper, maar zo noemen ze zichzelf vaak niet. Inkoop en inkopers zitten verspreid (en soms verborgen) over de gehele gemeentelijke organisatie.

Misschien heeft u zelf al ervaring met duurzaam inkopen en kunt u goede praktijkvoorbeelden geven? Aarzel dan niet en stuur ze naar Concern Inkoop of het loket duurzaam inkopen (adressen in nawoord). Ervaringen met duurzaam inkopen moeten we delen, zodat we het allemaal gewoon gaan doen.

Amsterdam gaat voor duurzaamheid in alle 7 stappen van het inkoopproces

Amsterdam wil waar mogelijk een voortrekkersrol vervullen op het gebied van duurzaam inkopen.

Duurzaam inkopen is een speerpunt van de overheid. Jaarlijks besteden de gezamenlijke overheden miljarden euro's aan de inkoop van werken, leveringen en diensten. Als overheden duurzaam inkopen, krijgt de markt voor duurzame producten en diensten een stevige impuls. Ook Amsterdam oefent, met een jaarlijks inkoopvolume van ruim één miljard euro, veel invloed uit op de leveranciersmarkt. De variëteit is daarbij groot: van gebouwen tot straatinrichting, van metrostellen tot postbezorging.

Inkoopmissie

Inkopen en aanbesteden doen we met gemeenschapsgelden. Het is onze verantwoordelijkheid deze gelden op een goede manier te besteden. Dit staat ook in onze inkoopmissie:

'De Amsterdamse inkoopfunctie ondersteunt de gemeente om haar strategische doelen te bereiken. Uitgangspunten zijn een optimale prijs/kwaliteitverhouding, rechtmatigheid, goed opdrachtgeverschap, duurzaamheid, optimalisatie van de ketenkosten en samenwerking tussen de verschillende gemeentelijke organisaties.'

Bij alle inkoop- en aanbestedingstrajecten, moeten we nagaan hoe we duurzaamheid kunnen meewegen. Overal waar toepasbare duurzaamheidsspecificaties voorhanden zijn, gebruiken we die ook daadwerkelijk. Uitgangspunt voor de invulling van duurzaamheid binnen de overheid zijn de criteria van AgentschapNL (voorheen SenterNovem, red.). Bovendien formuleert Amsterdam ook eigen wensen op het gebied van duurzaamheid. Deze wensen sluiten aan bij de speerpunten uit het milieubeleid: klimaat, luchtkwaliteit en (in opkomst) grondstoffen/C2C (Cradle to Cradle).

Goede weg

Als opdrachtgever moet de gemeente Amsterdam zich consequent opstellen en wensen ten aanzien van duurzaamheid als vanzelfsprekend meenemen bij alle inkoop en aanbestedingen. Voor veel algemeen gebruikte zaken zoals elektriciteit, catering, ICT-hardware en beveiliging, hanteren wij gemeentebrede raamcontracten waarin duurzaamheid een stevige plek heeft gekregen. Dit heeft een grote uitstraling, zowel binnen als buiten de gemeente. Maar ook bij de inkoop ten behoeve van primaire processen zoals bruggen, wegenonderhoud, woningaanpassingen, reïntegratiediensten, vuilnisauto's en groenbeheer wordt duurzaamheid door Amsterdam ingebed in het inkoopproces. Zo dwingen we de markt in beweging te komen en duurzaamheid ook als vanzelfsprekend te gaan zien.

“We gebruiken al sinds
2002 gemeentebreed
groene stroom.”

Stap

Voordat u begint met het inkooptraject, bepaalt u wat er nodig is. Kijk eerst wat er nu wordt gebruikt en of er nieuwe (product)ontwikkelingen zijn binnen de eigen organisatie of in de markt. Let daarbij op (concernbrede) beleidvoornemens, wat collega's doen en op de mogelijkheden bij externe leveranciers c.q. opdrachtnemers.

Inkoopvoorbereiding

Aanpak inkoopvoorbereiding

- 1.** Breng in kaart wat de behoefte is in uw organisatie en zoek naar duurzame alternatieven of mogelijkheden om het gebruik van de producten te beperken. Bedenk dat u honderd procent bespaart door niet in te kopen wat niet echt nodig is: geen uitgaven en geen milieubelasting.
- 2.** Ga na of het bestuur relevante doelstellingen heeft geformuleerd en hoe die vertaald kunnen worden in uw inkooptrajecten.
- 3.** Inventariseer mogelijke Amsterdamse samenwerking. Kijk of u samen met anderen kunt inkopen of sluit aan bij de gemeenschappelijke inkoop bijvoorbeeld door de Materiaaldienst, of de raamcontracten van Concern Inkoop (alle raamcontracten bevatten afwegingen over duurzaam inkopen en social return). Want samenwerking versterkt uw positie, zowel in het stellen van duurzaamheideisen als in de onderhandelingen met leveranciers. Vraag uw milieucoördinator om advies of stuur een e-mail naar het loket duurzaam inkopen.
- 4.** Verken de markt. Ga met meerdere aanbieders in gesprek, want dat zijn de experts op hun vakgebied. Bestaande producten vervangen door een duurzame variant, betekent soms een hogere aanschafprijs. Zoek daarom in uw marktverkenning naar innovatieve ontwikkelingen of naar zuinige apparaten die zichzelf terugverdienen. Behandel alle aanbieders gelijk en verwerk uw informatie uit de marktverkenning zodanig in de offerteaanvraag, opdrachtformulering of het bestek, dat alle potentiële opdrachtnemers hier iets mee kunnen.

- 5.** Verzamel informatie bij beroeps- en/of brancheverenigingen over ontwikkelingen in de markt.
- 6.** Bepaal de minimale kostprijs. Een levering ver onder de marktprijs verliest mogelijk aan kwaliteit en duurzaamheid of is niet sociaal verantwoord. Let hierop bij het beoordelen van de offertes. U kunt een offerte bijvoorbeeld als 'abnormaal laag verklaren', vraag hierbij ondersteuning van een aanbestedingsexpert en/of een -jurist.

Voor een aantal relevante beleidsdoelstellingen van de gemeente Amsterdam zie pagina 14.

Energiezuinige straatverlichting

Led op de markt

Op verschillende plaatsen in Amsterdam staan proefopstellingen van led lantaarnpalen. “Want led verlichting verbruikt minder energie en gaat veel langer mee dan gewone verlichting”, aldus Alex van Bunningen, senior beheerder bij de Dienst IVV (Infrastructuur, Verkeer en Vervoer).

Amsterdamse lantaarnpaal bij het stadhuis met led verlichting

Straatverlichting moet in Nederland voldoen aan de Nederlandse Praktijkrichtlijn. Dat betekent bijvoorbeeld dat woongebieden op een andere manier verlicht moeten worden dan bedrijfsterrainen. “Het liefst willen we de verlichting zo afstellen, dat het licht van lantaarnpaal tot lantaarnpaal langzaam wegloopt. Dat heet ‘strooien’. Led lampen geven heel geconcentreerd licht, waardoor

het verloop naar de volgende lamp moeilijk is te sturen. In de Uilenburgerstraat staat een proefopstelling waarin het led licht wel mooi is verspreid. Maar daar blijkt de energiebesparing minimaal omdat het aantal leds dat we daarvoor nodig hebben groot is. De markt is dus nog niet zo ver dat we, gelet op de norm, met led veel energie kunnen besparen op straatverlichting. Maar ik ben ervan overtuigd dat dit op niet al te lange termijn wel gaat lukken. Daar wordt hard aan gewerkt.”

Per branche en productgroep is de duurzaamheidsontwikkeling anders. Van Bunningen wijst erop dat je jezelf daarover goed moet informeren voordat je gaat aanbesteden. “Wij consulteren de markt altijd voordat we beginnen met de aanbesteding. Wat is gangbaar en waaraan kan de markt voldoen? Ook qua duurzaamheids-eisen. We proberen leveranciers daarmee te prikkelen. Nu is er bijvoorbeeld om de twintig meter een

lantaarnpaal nodig, anders voldoet de verlichting niet aan de norm. Leveranciers kunnen extra punten krijgen als we met hun product om de 23 meter een lantaarnpaal kunnen plaatsen. Dan hoeven we minder te bestellen en dat bespaart geld en energie.”

Eén keer per kwartaal heeft Dienst IVV overleg met de materiaal-

leveranciers. “We praten dan over mogelijke nieuwe milieuaspecten en over innovaties die voor Amsterdam interessant zijn. En één keer per jaar halen we een aantal objecten (zoals lampen en armaturen) van de straat, om te testen of ze (nog steeds) aan de gestelde duurzaamheideisen voldoen.”

Tips:

- **Onderzoek de stand van zaken op de markt voordat u duurzaamheideisen stelt, anders ‘eist’ u zich uit de markt.**
- **Als u duurzaamheid vraagt, controleer en toets die dan ook regelmatig.**
- **Wilt u meer weten over innovatieve ontwikkelingen op het gebied van energiezuinige straatverlichting? Kijk dan op de website van Dienst IVV: www.licht.amsterdam.nl**

Duurzaam bulkmateriaal

Leveranciers bewust maken

In de voorbereiding op een Europese aanbesteding voor bulkmateriaal heeft de Materiaaldienst van Dienst IVV (Infrastructuur, Verkeer en Vervoer) bijzondere aandacht voor duurzaamheid. Om verwarring bij de leveranciers te voorkomen besloot de dienst vooraf te inventariseren wat hun leveranciers op dat gebied doen. "De reacties vielen nog niet mee", zegt Anita Tekamp, hoofd van de Materiaaldienst.

*Keien voor bestrating bij de
Materiaaldienst*

Al eerder schreef de Materiaaldienst een Europese aanbesteding voor bulkmateriaal, bestratingmateriaal en dergelijke, uit. Toen al werden veel leveranciers voor een uitdaging gesteld. Tekamp: "We hebben hen begeleid voordat de aanbesteding van start kon gaan.

Ze kenden het fenomeen 'preferred supplier' nog niet."

Om hen voor te bereiden op de nieuwe aanbesteding, waarin duurzaamheid een belangrijk gunningscriterium zal zijn, stuurde de Materiaaldienst de leveranciers een brief met vragen over hun duurzame activiteiten. Tekamp: "We wilden de markt ten aanzien van duurzaamheid in beweging krijgen. Het heeft immers geen zin om eisen te stellen waaraan geen enkele leverancier kan voldoen. We wilden weten wat het meest haalbare was en de leveranciers aan het denken zetten. Met de vragenlijst hebben we de markt alert gemaakt."

Goede stap

De Materiaaldienst stelde de vragenlijst samen. De input eruit

verwerkt de dienst in het aanbestedingsdocument. Uit de antwoorden blijkt dat duurzaamheid voor de meeste leveranciers nog geen hot item is. Tekamp: "Sommigen reageerden niet eens. Wel werden

ze zich bewust van het belang dat de gemeente hecht aan duurzaamheid. Ze vertellen mij nu bij elke gelegenheid wat ze zoal doen op dat gebied. Dat is in ieder geval een stap in de goede richting."

Tips:

- In een markt waar duurzaamheid niet vanzelfsprekend is, is het verstandig om ver vooruit te denken door in een vroeg stadium onderzoek te doen: welke eisen aan duurzaamheid in een aanbestedingsdocument zijn haalbaar voor de leveranciers?
- Operationaliseer aanbevolen duurzaamheidscriteria. Ofwel, zorg dat u de eisen en wensen zo beschrijft dat deze aansluiten bij de taal van de leveranciers.

Een aantal relevante beleidsdoelstellingen van de gemeente Amsterdam:

- in 2010 voldoen aan de wettelijke normen voor fijnstof, en uiterlijk in 2015 aan de normen voor stikstofdioxide;
- de gemeentelijke organisatie functioneert zelf uiterlijk 2015 klimaatneutraal;
- vanaf 2015 alleen nog klimaatneutraal bouwen;
- in 2025 met lokaal geproduceerde, duurzame energie in eenderde van de energiebehoefte voorzien;
- in 2025 40 procent minder CO₂-uitstoten dan in 1990 (en op langere termijn (2040) 70 tot 80 procent minder);
- In 2040 is al het gemotoriseerd vervoer binnen de gemeente elektrisch.

Vragen aan leveranciers over duurzaamheid: een selectie

Voert uw organisatie een duurzaam inkoopbeleid? Graag toelichten.

Wordt er in uw organisatie een milieuzorgsysteem gebruikt, bijvoorbeeld ISO 14001?

Zijn van uw producten Levenscyclus Analyse (LCA) beschikbaar?

Onderschrijft uw organisatie de fundamentele arbeidsnormen van ILO (The International Labour Organisation)?

“Slimme inzet van restwarmte en koeling door gebruik van buitenlucht leidt tot ruim 30 procent energiebesparing en minder kosten in het datacentrum van het stadhuis.”

Stap 2

Stap

2

**Definieer wat u
gaat kopen, waaraan
het product moet
voldoen en welke
duurzaamheidsaspecten
u daarin wilt meenemen.**

Specificeren

Aanpak specificeren

1. Breng de werkelijke inkoopbehoefte in kaart. Want u zoekt niet een bepaald product, maar u zoekt een oplossing. Dit heet functioneel specificeren. Wilt u bijvoorbeeld een kleine auto of wilt u milieuvriendelijk vervoer?
2. Geef innovatie een kans. Vraag niet naar een specifiek product maar naar een methode om uw doel te bereiken.
3. Kijk of er landelijk criteria zijn vastgelegd voor productcategorieën door AgentschapNL (voorheen SenterNovem, red.) en pas tenminste deze toe.
4. Onderzoek de mogelijkheid om een keurmerk of certificaat te vragen. Controleer wel of het certificaat voldoende is ingeburgerd in de markt, want anders krijgt u misschien te weinig aanbiedingen. Vaak is het beter of zelfs nodig om de onderliggende criteria van het keurmerk te benoemen. Vraag advies aan een deskundige.
5. Onderzoek de hele keten met behulp van de uitkomst van een LCA (Levenscyclus Analyse). Dat is een berekening van de totale milieubelasting van grondstof tot en met afvalverwerking. Ook al zijn er nog niet veel LCA's beschikbaar en zijn ze niet altijd onomstreden, het is toch een goed instrument om de milieubelasting van de verschillende producten te vergelijken. Als er geen LCA beschikbaar is, kunt u bij het specificeren van uw inkoop de tabel op pagina 24 gebruiken. Hierin komen de verschillende fasen van leveringen, werk of diensten aan bod, inclusief de sociale component.

6. Denk alvast na over een goede oplossing voor de fase volgend op het gebruik. Een product is wellicht hoogwaardig recyclebaar, maar dat moet dan wel geregeld worden. Wellicht al door afspraken te maken met de toekomstige leverancier. Nog mooier is het om op zoek te gaan naar producten die (geheel, of bijna geheel) C2C (Cradle to Cradle) zijn. De materialen die verwerkt zijn in deze producten behouden hun waarde, ook op de lange termijn.

Koffieautomaten

Amsterdam drinkt fair trade

“Koffie is emotie”. Bij de voorbereiding op het nieuwe raamcontract voor koffieautomaten liepen de emoties dan ook hoog op volgens Bart Smals, contractregisseur bij Concern Inkoop. “En die gingen dit keer niet alleen over de smaak van koffie, maar ook over de uitgangspunten voor duurzaamheid.”

Smals legt uit. “We hebben onlangs een raamcontract getekend voor warme drank- en foodautomaten, ofwel de koffieautomaten. De koffie, thee en cacao in deze automaten is van het Max Havelaar keurmerk. Deze producten voldoen aan de uitgangspunten van de FLO (Fair Trade Labelling Organizations International). Een van de kenmerken van FLO is dat de koffie gekocht wordt bij kleine bedrijven, en dat de boeren ook in tijden van lage marktprijzen gegarandeerd zijn van een minimum prijs voor hun producten.”

Volharden

“We wilden perse het thema ‘eerlijke handel’ meenemen in het inkooptraject. Daarbij hebben we gekozen voor de manier waarop FLO dat invult en die beschreven is in ons bestek. Een van de aan-

bieders had bezwaar tegen een aantal FLO-uitgangspunten. Hij vond dat hij daardoor onterecht werd uitgesloten en stuurde aan op een heraanbesteding. Wij hebben echter volhard in ons standpunt en werden gesteund door een besluit van het kabinet over duurzaamheideisen bij koffie. Dat volgde precies dezelfde lijn als de Amsterdamse.”

Mooie prestatie

In totaal doen 24 gemeentelijke organisaties mee aan dit raamcontract. Iedere organisatie kan ervoor kiezen om naast het fair trade principe ook te gaan voor biologische koffie. Thee is overal al biologisch. Een mooie prestatie vindt Smals. "Voorheen was er een veelheid aan leveranciers, automaten en ingre-

diënten. Nu gaan we allemaal over op fair trade producten, met één leverancier onder dezelfde contractvoorwaarden. Dan heb je het toch over elf miljoen consumpties per jaar! Dat is een stapje richting een betere wereld. En ook dat is emotie."

Tips:

- **Maak keuzes expliciet, leg ze goed vast (met achterliggende redenen) zodat u ze altijd transparant kunt maken.**
- **Pas een keurmerk alleen toe als het voldoende algemeen is, anders sluit u onterecht mogelijke aanbieders uit.**
- **Raamcontracten bieden de kaders. Deelnemende gemeentelijke organisaties kunnen duurzaamheid vaak nog wat verder invullen of aanscherpen.**

Drukwerk

Duurzaam is niet per se duur

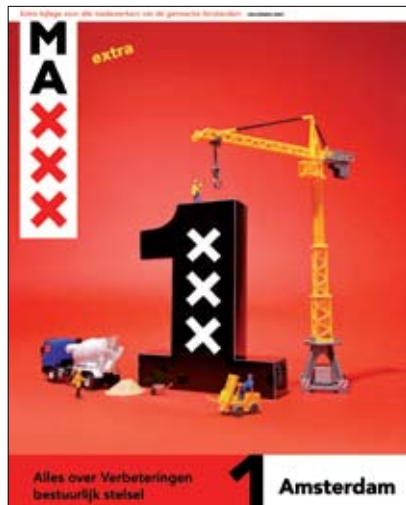
Mark Plekker is hoofdredacteur Concernmedia bij de directie Communicatie. Hij was verantwoordelijk voor de inkoop van drukwerk voor de magazines Amsterdam.nl en de Maxxx.

“De duurzaamheidcriteria speelden een belangrijke rol”, zegt Plekker. “We wilden graag naar duurzaam papier, maar tegelijkertijd wilden we ook een kostenreductie. Ik heb mij daar wel zorgen om gemaakt. Ik dacht dat we door de vele aanbestedingseisen te weinig aanbiedingen zouden krijgen. Dat zou kunnen leiden tot een hogere prijs voor het drukwerk. En dat zouden we niet kunnen financieren. Want Amsterdam.nl is een blad zonder centraal budget, dat zichzelf moet terugverdienen in het concern.”

Marktonderzoek

Toch kwam het helemaal goed. Zowel Amsterdam.nl als de Maxxx worden nu gedrukt op milieuvriendelijk FSC papier en voldoen aan alle AgentschapNL criteria (voorheen SenterNovem, red.) voor drukwerk. Plekker is tevreden: “We hebben een inkoopadviseur in de arm genomen voor het proces. De drukkerijwereld is voor

de gemeente onbekend terrein, dus het kostte veel tijd om uit te leggen wat we precies wilden met dit product. Maar het uiteindelijke resultaat is uitstekend. De drie drukkerijen waarvan we wisten dat ze de opdracht goed zouden kunnen uitvoeren, hebben een aanbieding gedaan. We gebruiken nu duurzaam papier en hebben zelfs een kostenreductie van twintig procent

bewerkstelligd. Dat laatste dankzij modernisering van de drukpersen en ook lagere prijzen doordat de drukmarkt kampt met overcapaciteit; dit werd duidelijk omdat we meerdere aanbiedingen konden

vergelijken. Dus duurzaam kan en is niet per se duur, daarvan ben ik nu overtuigd. Als je van tevoren goed bedenkt wat je nodig hebt en gedegen marktonderzoek doet, dan krijg je wat je wilt.”

Tips:

- **Probeer het en ga ervoor! Duurzaam en goed gaan hand in hand.**
- **Trek samen op met een inkoopadviseur, dan heeft u de juiste combinatie van inhoud en proces.**
- **Houd rekening met eventuele kosten van het aanbestedingstraject zelf, bijvoorbeeld voor het inhuren van juridisch advies of een inkoopadviseur en de screening door bureau SBA (Screening en BewakingsAanpak).**

Onderstaande tabel is zowel toepasbaar bij producten (leveringen), als bij diensten en werken.

Productiefase

Milieu:	<p>Er wordt gebruik gemaakt van hernieuwbare grondstoffen en hulpstoffen.</p> <p>De ontginning van (hernieuwbare) grondstoffen vindt milieuvriendelijk plaats, met zo min mogelijk aantasting van het landschap.</p> <p>Het gebruik van schadelijke stoffen, zoals bestrijdingsmiddelen of zware metalen wordt vermeden.</p> <p>Beperking van water- en energieverbruik in het bouw- of productieproces en/of in het ontwerp, toepassing van duurzame energie, verantwoorde verwerking en/of recycling van afvalwater.</p> <p>Het afval van het bouw- of productieproces wordt zoveel mogelijk beperkt of anders hergebruikt, gerecycled of verantwoord verwerkt.</p> <p>Het transport is milieuvriendelijk en er is slimme (zuinige) logistiek.</p>
Sociaal:	<p>De arbeidsnormen van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO, of ILO) worden toegepast, ook/juist op productielocaties ver weg.</p> <p>Stageplekken, leer-/werktrajecten zijn mogelijk.</p>

Gebruiksfase

Milieu:	<p>Het product heeft een lange levensduur.</p> <p>Beperking van water, energie en/of afval tijdens gebruik.</p> <p>Producten bestaan uit vervangbare onderdelen, kunnen hergebruikt worden, zijn opnieuw vulbaar.</p> <p>Inzet van milieuvriendelijke hulpmiddelen, apparatuur, transport, slimme logistiek.</p>
Sociaal	<p>Stageplekken, leer-/werktrajecten zijn mogelijk.</p> <p>Werktijden/ planning geschikt voor participatie van specifieke doelgroepen.</p> <p>Volvoende ondersteuning en ontplooiingsmogelijkheden voor het personeel.</p> <p>Volvoende en actuele milieukennis bij de medewerkers.</p>

Afvalfase

Milieu:	<p>Producten zijn demontabel, worden milieuvriendelijk verwerkt, hergebruikt, gerecycled of zelfs geupcycled (passend bij de principes van Cradle to Cradle).</p>
Sociaal:	<p>Afvalverwerking vindt plaats op controleerbare wijze, ook als dat ver weg gebeurt, met inachtneming van de IAO normen.</p>

“Bij veel leveranciers
eisen we ISO 14001 of
gelijkwaardig.”

Stap 3

Stap

3

Bepaal aan welke duurzaamheidsaspecten de aanbieder of opdrachtnemer tenminste moet voldoen. Aan de hand van deze specificatie stelt u selectie- en gunningcriteria op.

Selecteren

Aanpak selecteren

- 1.** Bepaal de manier van gunning en daag de markt uit. Gunning op basis van EMVI (Economisch Meest Voordeelige Inschrijving) biedt de meeste mogelijkheden om duurzame inkoop te realiseren. Bij EMVI kijkt u naar de prijs-kwaliteitverhouding, waarbij u kunt zoeken naar de balans tussen prijs en duurzaamheid. Let op: u moet eerst de manier van gunning bepalen, voordat u verdere criteria ontwikkelt.
- 2.** Een laagste-prijs-aanbesteding kan ook duurzaam zijn, maar vereist veel kennis over wat de markt kan leveren. U moet dan zelf tot in detail specificeren wat u onder duurzaamheid verstaat. Een marktverkenning is essentieel.
- 3.** Bepaal de selectiecriteria voor de aanbieder. Vraag als het kan naar een gecertificeerd (milieuzorg)stelsel. Dat is minder ad hoc dan een (milieu)plan of –verslag en voldoet aan geldende wet- en regelgeving. Als certificering niet van toepassing is in de branche waar u inkoop, dan kunt u informeren naar een visie over duurzaamheid van de levering.
- 4.** Formuleer de eisen en wensen (gunningcriteria) voor levering/dienst/werk. Maak hierbij gebruik van de tabel uit stap 2 op pagina 24. Let erop dat de criteria relevant, uitvoerbaar, beoordeelbaar en controleerbaar zijn. Realiseer u dat de echte kennis in de markt zit. Timmer dus niet het hele bestek dicht met verplichte criteria, maar geef leveranciers ook de ruimte om oplossingen te vinden die u zelf niet had kunnen bedenken.

5. Gebruik de TCO (Total Costs of Ownership). Dus kijk naar zowel de aanschafprijs als de kosten van het gebruik en de afvalverwerking. U zult zien dat duurzaam inkopen niet altijd duurder is; de TCO kan lager uitvallen terwijl de aanschafprijs hoger is.
6. Benoem de duurzaamheidscriteria expliciet naast kwaliteit en prijs. De aanbieder ziet dan dat u duurzaamheid belangrijk vindt. Let op: hoe concreter, hoe beter. Want dat is meetbaar en beter te controleren.
7. Beoordeel de ambities/milieumaatregelen van de leverancier door gebruik te maken van de afwegingskaders: de Trias Energetica, de Ladder van Lansink de Kilometer(s)weg en de Watermeter (zie pagina 34). Vuistregel daarbij is dat bronmaatregelen de voorkeur hebben. Dus het voorkomen van energie- of watergebruik en het voorkomen van afval.

Energiezuinige billboards

Laag energieverbruik en slimme logistiek

56 Procent energiebesparing verwacht stadsdeel Bos en Lommer* van de introductie van duurzame billboards. Over de aanbesteding vertelt Marga van Schaik, beleidsmedewerker openbare ruimte van het stadsdeel.

Een duurzaam billboard in Bos en Lommer

Het bestek voor de aanbesteding ontwierp stadsdeel Bos en Lommer zelf. Daarbij maakte het gebruik van de kennis van de Dienst IVV (Infrastructuur, Verkeer en Vervoer, aanbesteding lichtmasten 2004) en een bestek van de gemeente Almere.

Van Schaik: "Dat leverde veel input en een goede structuur op. Voor de inhoudelijke kant misten we de nodige technische kennis. We wilden de aanbesteding open en eerlijk houden en konden vragen daarover dus niet stellen aan onze toekomstige aanbieders, de reclamewereld. Gelukkig verschaften DMB (Dienst Milieu en Bouwtoezicht) en het Nationaal Adviesbureau Buitenreclame ons veel (milieu)technische achtergrondinformatie. Zij toetsten ook of wat we wilden haalbaar was."

Milieuvriendelijk onderhoud

"Op vier in plaats van zeven locaties zullen voortaan energiezuinige billboards staan. Toch blijven de opbrengsten hetzelfde omdat er nu niet één maar drie reclames op geplaatst kunnen worden. Een

* Vanaf 1 mei 2010 maakt Bos en Lommer deel uit van stadsdeel West

dynadimmer, die de lichtsterkte terugbrengt, en het stilzetten van de rotatie zorgen voor een zuinig energiegebruik, waarschijnlijk een energiebesparing van 56 procent. Daarnaast maken we natuurlijk al gebruik van duurzame energie uit het gemeentelijk raamcontract. De exploitant maakt gebruik van materialen met een langere levensduur. En wat betreft het onderhoud werkt de exploitant milieuvriendelijk door slimme (decentrale) bevoorrading van gedemineraliseerd water. Op verschillende locaties in de stad staan waterzuilen waardoor onderhoudsmedewerkers tijdens hun route op locatie water kunnen tan-

ken. Dit bespaart CO₂-emissie (niet terugrijden naar vestiging)."

Open vragen

"Bij een aanbesteding schrijf je vaak precies voor wat je wilt krijgen. Dit wilden wij juist niet. Daarom hebben we in dit bestek veel open vragen gesteld. Dat prikkelt de markt om met nieuwe toepassingen te komen. Je sluit zo innovatieve ontwikkelingen niet bij voorbaat uit. We hebben de informatie uit dit proces naar de andere stadsdelen gestuurd, zodat ook zij weten wat de nieuwste mogelijkheden op dit gebied zijn."

Tips:

- **Maak gebruik van de kennis en informatie van andere organisaties zoals brancheverenigingen, maar ook andere stadsdelen en/of andere gemeenten voor het opzetten van het eigen bestek.**
- **Stel open vragen in het bestek om innovatieve toepassingen niet uit te sluiten.**
- **Kijk naar duurzame manieren van onderhoud.**

Op weg naar CO₂ neutraal vastgoed

De vicieuze cirkel doorbreken

Amsterdam heeft de ambitie om haar organisatie zoveel mogelijk te huisvesten in CO₂ neutrale gebouwen. John Cornelisse, Vastgoedregisseur bij het OGA (Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam), legt uit hoe zij dit aanpakken.

“CO₂ neutrale gebouwen hebben geen uitstoot van fossiele brandstoffen. Elektriciteit moet op een duurzame manier worden opgewekt en er mag niet gestookt worden op gas. Dat is heel ambitieus, vooral voor de bestaande bebouwing in Amsterdam. Toch nemen we dit mee in onze selectiecriteria. In de vastgoedmarkt is CO₂ neutraal nu nog vrijwel onmogelijk. Een energielabel A is dan het hoogst haalbare alternatief. En daaraan houden wij vast in onze huuronderhandelingen.” Recent was een vastgoedeigenaar bereid zijn pand aan te passen tot energielabel C. OGA vindt dat niet ambitieus genoeg. “Het moet energielabel A zijn”, aldus Cornelisse.

Onbekend terrein

Voor vastgoedeigenaren is het selecteren op energielabel A nog vrijwel onbekend terrein. De bereid-

heid om hieraan mee te werken is niet groot, want het vergt forse investeringen in de bestaande gebouwen. “Als een eigenaar weigert het gebouw (voldoende) aan te passen, is verhuizen de ultieme maatregel die we kunnen nemen. De extra kosten die een verhuizing met zich meebrengt, moeten dan zoveel mogelijk gecompenseerd worden. Bijvoorbeeld door minder vierkante meters te huren. Dat kan met een flexibel en modern huisvestingsconcept. Zoals meer thuiswerken en flexibele werkplekken op kantoor. En natuurlijk zijn de structurele (energie)lasten in een duurzaam gebouw lager.”

Ambitie

Dat de ambitie van duurzaam vastgoed voor OGA serieus is, laat het voorbeeld van de nieuwe huisvesting van de DMB (Dienst Milieu en Bouwtoezicht) zien. “In overleg met

de DMB zijn strenge duurzaamheidscriteria gesteld aan de nieuwe huisvesting. Met als consequentie dat zij nu gaan verhuizen naar Sloterdijk, verder weg van de centrale organisatie. Duurzaamheid weegt dus zwaarder dan de wens om dicht bij de centrale organisatie gehuisvest te zijn.”

Bewustwording

De gemeente is zelf ook vastgoedeigenaar en heeft onlangs geïnvesteerd in het monumentale pand De Bazel in de Vijzelstraat, dat nu het energielabel A heeft gekregen. “Pas als iedereen – dus niet alleen de gemeente - duurzaamheideisen gaat stellen aan gebouwen, kunnen we deze vicieuze cirkel doorbreken en zal de markt in beweging komen.” Cornelisse ziet een beginnende bewustwording bij beleggers.

Academie voor Lichamelijke Opvoeding in Osdorp, met grasdak

“Met het oog op hun concurrentiepositie en de toekomstige marktwaarde van hun panden, accepteren ze duurzaamheid langzaamaan als selectie criterium.”

Tip:

- **Neem de energieprestatie van een gebouw op in uw onderhandelingen over de huur of aanschaf van vastgoed. Als iedereen duurzaamheideisen stelt aan gebouwen, wordt de vastgoedmarkt gedwongen hieraan mee te doen.**

De afwegingskaders

Om duurzame aanbiedingen te selecteren maakt Amsterdam gebruik van diverse afwegingskaders. De kaders, hieronder beschreven, kunt u toepassen bij het inkoopproces.

Vuistregel is dat bronmaatregelen de voorkeur hebben. Dus het voorkomen van energie- of watergebruik en het voorkomen van afval.

Energie: de Trias Energetica

Met de Trias Energetica, kunt u beoordelen welke inspanningen aanbieders doen om hun energiegebruik terug te dringen. Hoe meer een bedrijf de eerste twee stappen toepast, hoe hoger de score.

1. Structurele beperking van de energieaanvraag: energiebesparing.
2. Gebruik maken van duurzame energiebronnen als wind, zon, warmte-koude opslag.
3. Efficiënt gebruik van (fossiele/eindige) energiebronnen.
4. Eventueel kan dit aangevuld worden met stap vier: compensatie van energiegebruik, bijvoorbeeld door het planten van bomen of het investeren in duurzame energieprojecten.

Afval: de Ladder van Lansink

Het hoogste doel is natuurlijk: geen afval, of de C2C filosofie. Zover zijn we nog niet. Beoordeling van de afvalaanpak van aanbieders met behulp van de Ladder van Lansink, is een goede methode. Hoe hoger op de ladder, hoe beter de aanbieding en hoe hoger de score.

1. Kwantitatieve preventie: voorkom het ontstaan van afval, bijvoorbeeld door goed onderhoud en reparaties.
2. Kwalitatieve preventie: gebruik zoveel mogelijk materialen en stoffen die in de afvalfase geen schadelijke effecten hebben op het milieu.
3. Hergebruik: geef het product een tweede leven.
4. Recycling: geef de materialen of stoffen waaruit het product bestaat een tweede leven.
5. Biomassa: nuttige toepassing van afval als brandstof.
6. Storten.

Mobiliteit: de Kilometer(s)weg

Ook voor mobiliteit is een ordening aan te brengen ten aanzien van de milieubelasting. De volgende stappen uit de Kilometer(s)weg kunt u gebruiken om de mobiliteitsplannen van aanbieders of aanbiedingen te vergelijken. Hoe meer gericht op het voorkomen van transport, hoe hoger de score.

1. Voorkom transport door gebruik te maken van 'het nieuwe werken'.
2. Voorkom gebruik van (vracht)auto's door het stimuleren van fiets en Openbaar Vervoer, spoor en water.
3. Verbeter de vervoermiddelen, door gebruik van zuinige auto's (elektrisch transport), boordcomputer, cruisecontrol.
4. Kies het juiste vervoermiddel passend bij het doel (bijvoorbeeld reis Amsterdam/Maastricht met de trein, reis Amsterdam/Monnickendam met veel bagage met de auto), lichtere multifunctionele wagens, betere beladingsgraad (bijvoorbeeld vollere auto's op de terugweg), product lichter en compacter (bijvoorbeeld vierkante verpakkingen in plaats van ronde).

Water: de Watermeter

Voorkomen van watergebruik is de beste besparing.

1. Dring onnodig waterverbruik terug, bijvoorbeeld door waterbesparende apparatuur.
2. Hergebruik water waar mogelijk.

Voorbeeld open vraag aanbesteding duurzame billboards

“Doe een voorstel om op basis van de Trias Energetica (zie pagina 34) een zo duurzaam mogelijke energievoorziening voor de toe te passen billboard te treffen. Maak inzichtelijk welke energiebesparing wordt gerealiseerd. Geef verder aan op welke wijze u rekening houdt met de milieuaspecten die samenhangen met exploitatie, plaatsing, beheer, onderhoud en verwijderen van de billboards.”

Ook was in het bestek het selectie criterium voor een milieuzorgsysteem opgenomen.

“Bij onze huisstijl hoort
FSC papier”

Stap 4

Contracteren

Stap

4

**U heeft de beste
aanbieding uitgekozen en
legt de afspraken vast in
een contract. Zo borgt u
de beloofde prestaties en
kunt u de opdrachtnemer
daadwerkelijk hierop
aanspreken.**

Contracteren

Aanpak contracteren

- 1.** Zorg ervoor dat alle afspraken, voorstellen en toezeggingen die tijdens het inkoopproces zijn gemaakt, in het contract verwerkt worden (ook uit de offertes van de aanbieders). Controleer deze ook en maak afspraken over de manier van rapporteren.
- 2.** Om ervoor te zorgen dat u waar krijgt voor uw geld en dat de opdrachtnemer ook in de toekomst aan uw wensen kan voldoen, is het goed om regelmatig met de leverancier te overleggen. Leg vast in het contract dat u samen op afgesproken tijden op zoek gaat naar duurzaamheidwinst. Ga dus door met het verkennen van de mogelijkheden en spreek af welke inbreng u van de leverancier verwacht.
- 3.** Zorg voor duurzaamheid in uw eigen inkoopproces. Maak bijvoorbeeld afspraken op een plek die ook voor aanbieders en/of opdrachtnemers makkelijk met het openbaar vervoer te bereiken is. Lever documenten elektronisch aan en/of kopieer of print dubbelzijdig.
- 4.** Probeer in uw contract ruimte te laten om in te kunnen spelen op innovatieve ontwikkelingen tijdens de looptijd.

Kantoormeubilair

Op weg naar 'van wieg tot wieg'

“Duurzaamheid telde zwaar mee in de voorbereiding op het raamcontract voor kantoormeubilair”, zegt Niek Heering, contractregisseur bij Concern Inkoop. “De drie leveranciers waarmee we het raamcontract hebben afgesloten, garanderen dat het meubilair uit hun catalogi voor 80 procent hoogwaardig recyclebaar is. Dat was op het moment van contracteren het hoogst haalbare in de markt.”

Meubilair in stadsdeelkantoor van Zeeburg

“We wilden graag duurzaam kantoormeubilair. Dan is C2C (Cradle to Cradle) de top. Dat betekent van wieg tot wieg: alle gebruikte materialen worden na hun leven in het ene product, nuttig ingezet in een ander product. Er is dus geen afval. Maar de markt is nog niet zover. Daarom lag de focus in de aanbesteding

voor het raamcontract op de juiste (milieu)certificering en recyclebaarheid. Wel heeft onze vraag naar C2C de leveranciers mede geprikkeld om dit verder te ontwikkelen. Als je ernaar vraagt, komt de markt in beweging. Duurzaamheid is een dynamisch geheel, in die zin moet een raamcontract ook dynamisch zijn. Er moet ruimte zijn om mee te gaan in de ontwikkelingen; ook na ingang van een raamcontract moeten we de nieuwste duurzame producten kunnen bestellen.”

Marktontwikkelingen

Heering merkt dat de invulling van duurzaamheid niet voor alle gemeentelijke organisaties even vanzelfsprekend of duidelijk is. “Om te weten wat je kunt vragen op het gebied van duurzaamheid, moet je op de hoogte zijn van de

laatste marktontwikkelingen. Als je dat allemaal nog moet uitzoeken op het moment dat je wilt bestellen, vergt dat veel tijd en die is er meestal niet. De raamcontracten van Concern Inkoop kunnen hierbij ondersteunen, want daarin is duurzaamheid een vast onderdeel.”

Refurbishing

De focus in het raamcontract ligt op de aanschaf van nieuw meubilair. Meer aandacht voor refurbishing (opknappen) van meubilair is volgens Heering een volgende stap richting duurzaamheid. “Met een

nieuwe kleur kan een lamellenkast bijvoorbeeld nog jaren mee. De leverancier zou hierin een rol kunnen spelen. En als je toch besluit dat je nieuw meubilair wilt kopen, wees dan kritisch op wat er gebeurt met het oude. In de raamovereenkomst staat dat de leveranciers verplicht zijn het oude meubilair af te voeren als dit wordt gevraagd. Maar niet wat ze ermee gaan doen. Misschien kan iemand anders het wel gebruiken. We moeten de leveranciers vragen hierover creatief mee te denken. Want ook dat wat je achterlaat, hoort bij duurzaamheid.”

Tips:

- **Benut de ruimte voor (duurzaamheid)ontwikkelingen gedurende de looptijd van een contract; prikkel de leveranciers door steeds te vragen naar de nieuwste duurzame producten.**
- **Denk goed na over uw inkoopbehoefte: heeft u echt nieuwe meubels nodig, of is opknappen ook een optie? Betrek de leverancier(s) hierbij.**
- **Maak gebruik van de mogelijkheden uit raamcontracten waarin duurzaamheid een belangrijk aandeel heeft, bijvoorbeeld ten aanzien van hergebruik.**

Onderhoud gebouwen

Duurzaam met behoud van comfort

Het gebouw van het PMB (ProjectManagement Bureau) en het Ingenieursbureau is 'van zichzelf' niet bepaald energiezuinig. Het heeft een relatief ongunstig label. Tom Stuart, hoofd Facility Services: "Dat is jammer, maar ondanks dat kun je nog heel veel doen. Het gaat er om hoe je een gebouw gebruikt."

PMB heeft in het kader van duurzaam onderhoud met twee partijen een opmerkelijk contract afgesloten. Het eerste is een bonus-maluscontract met een groot onderhoudsbedrijf: bij goede prestaties krijgt het bedrijf een bonus, bij slechte betaalt het bedrijf. Energiebesparing met behoud van comfort is onderdeel van dit contract. Daarmee heeft het bedrijf zich

Het PMBgebouw aan de Weesperstraat

geconformeerd aan de doelstelling het gebouw CO₂-neutraal te maken. Stuart: "Het bedrijf moet alle apparatuur zo goed en zuinig mogelijk laten functioneren wat betreft het verbruik en het werkklimaat. Belangrijk is dat dit zonder verlies van comfort gebeurt. Anders krijg je daar gedoe met de medewerkers over.

Afgelopen jaar oogstte het onderhoudsbedrijf een bonus van 2 procent van de contractwaarde. Stuart: "Deze constructie stimuleert de onderhoudsmensen om hun werk goed te doen."

Win-win

Viermaal per jaar bespreekt Stuart de resultaten met het bedrijf, aan de hand van een voorvallelijstje (aantal verstoringen), managementrapportages en de dagelijkse gang van zaken. Aan deze bespreking neemt ook een energie-

adviseur deel, afkomstig van het andere bedrijf waarmee PMB een intrigerend contract sloot. Stuart: "Deze adviseert ons over energiebesparing in alle facetten, vooral in techniek. Het bedrijf heeft de inspanningsverplichting daarmee besparingen te realiseren. Uit de opbrengsten daarvan betaal ik hen. In alle opzichten voor iedereen winst dus."

In het begin botste het tussen het onderhoudsbedrijf, de energieadviseur en PMB. Stuart: "Het grootste probleem was wie de regels en wie de instellingen van de installaties bepaalde. Ondertussen is de rolverdeling duidelijk." Elk kwartaal rapporteert Stuart aan zijn directie, en ook in het laatste kwartaalrapport blijkt dat het energieverbruik daalt.

Tips:

- **Neem doelstellingen voor energiebesparing op in het contract met het onderhoudsbedrijf, bijvoorbeeld door een bonus-maluscontract.**
- **Voer een goed contractmanagement (coaching, controle, et cetera) uit.**
- **Win advies in over hoe u energie kunt besparen.**
- **Pas 'good housekeeping' toe: instructies voor individuen en beheerorganisaties voor een verantwoorde – wat betreft milieu en kosten – omgang met energie.**

Stap 5

“Onze dienstkleding is
Fair Wear proof.”

Stap

5

**Ook als u de bestelling
plaatst, moet u een aantal
aspecten meenemen.**

Bestellen

Aanpak bestellen

- 1.** Realiseer u dat dit het moment is om de daadwerkelijke duurzaamheidwinst te verzilveren. Check of uw leverancier u de, op dat moment, beste oplossing biedt.
- 2.** Zorg voor goed voorraadbeheer en een efficiënt leveringschema in de juiste hoeveelheden. U kunt bijvoorbeeld gebundeld bestellen, of één keer per maand in plaats van één keer per week.
- 3.** Bestel 'slim' (tijdig) om onnodig transport (en extra kosten voor spoedbestellingen) te voorkomen.
- 4.** Handel zoveel mogelijk digitaal af, zoals facturen of urenbriefjes van uitzendkrachten.
- 5.** Vermijd onnodige verpakkingen. Geef aan bij de leverancier dat dit (voor een volgende keer) niet nodig is. Of doe de verpakking retour. Hierover kunt u ook al afspraken maken in het voorafgaande inkooptraject.

Duurzaam hout

Duurzaam van kap tot schap

Hout dat de gemeente koopt moet duurzaam zijn. Maar wat is dat en hoe weet je zeker dat je dat krijgt? “Kennis van de markt en een waterdicht bestek zijn daarvoor absoluut noodzakelijk”, zegt Leo van Essen van de Houtbank, de gemeentelijke leverancier van duurzaam hout voor projecten in de openbare ruimte.

In 2007 ondertekende de gemeente een convenant met FSC (Forest Stewardship Council) Nederland. Daarmee bekrachtigde ze haar besluit om alleen nog maar duurzaam hout toe te passen in gemeentelijke gebouwen en de openbare ruimte.

Leo van Essen: “FSC-hout - bijvoorbeeld tropisch hardhout uit Brazilië en Afrika - komt uit bossen die zijn opgedeeld in hectares. In het kapseizoen worden er op een aantal hectares drie tot vier bomen gekapt. Daarna worden die hectares minimaal 25 jaar met rust gelaten. De stammen om de gekapte bomen krijgen dan meer licht en voeding. Tijdens het volgende seizoen zijn andere hectares aan de beurt. Op die manier is zo’n bos een oneindige bron van grondstof.”

Houtbank

De Houtbank, onderdeel van de Materiaaldienst van de Dienst IVV (Infrastructuur, Verkeer en Vervoer),

kent de markt van het FSC-hout van a tot z en verzorgt de begeleiding en uitvoering van het hele inkooptraject voor gemeentelijke opdrachtgevers. Van Essen: “Ik word het liefst in de pre-bestekfase bij een project betrokken. Dan kan ik op tijd advies geven. Vaak is het bijvoorbeeld beter geen specifieke houtsoort te noemen maar de vereiste kenmerken

Terras van FSC-hout voor het Muziekgebouw aan 't IJ. Foto Leo van Essen

te omschrijven. Dan heb je keuze. En als de omschrijvingen in het bestek niet helemaal kloppen, werk je meerwerk in de hand. Daarmee creëer je onnodig kosten. Wil je dat voorkomen, dan moet je of veel verstand van zaken hebben of je neemt in je bestek op dat de Materiaaldienst het hout levert. Rechtstreeks aan de opdrachtgever of aan de aan-nemer. Het voordeel hiervan voor de opdrachtgevers is veel minder

administratieve rompslomp. Geen onderzoek naar de FSC-echtheid van het geleverde hout. De Houtbank gaat achter de certificaten aan.” Voor een aantal houtsoorten geldt een levertijd van zo’n vijf maanden. Van Essen: “Ook daarom is het handig de Houtbank in een vroeg stadium in te schakelen. Wij weten welke houtmaterialen besteld moeten worden of op voorraad leverbaar zijn.”

Tips:

- Zorg ervoor dat de aan het hout gestelde eisen waterdicht zijn geformuleerd in het bestek. Schakel daarvoor zo nodig een specialist in.
- In het moederbestek van OGA (Ontwikkelingsbedrijf Gemeente Amsterdam) staan de eisen die aan duurzaam hout worden gesteld.
- Beschrijf in plaats van het gewenste soort hout de gewenste duurzaamheidsklasse voor.

Mobiliteit en wagenparkbeheer

Een tekstwagen met zonnepanelen

“Bij ons staat milieu hoog in het vaandel” zegt Rens Snel, teammanager Ondersteuning bij de dienst Stadsdeelwerken en Milieu in Oost-Watergraafsmeer*. **“Bij iedere aanschaf letten we op de CO₂-uitstoot, die moet zo laag mogelijk zijn.”**

Bij buitendienstwerkzaamheden wordt het fietsgebruik zoveel mogelijk gestimuleerd. De dienst heeft een aantal fietsen die de medewerkers kunnen gebruiken. Snel: “Maar niet alles kan op de fiets. Daarom hebben we ook een ‘Think’ aangeschaft, een elektrisch autootje voor twee personen dat 140 kilometer per dag kan rijden. Het is populair onder de medewerkers want het maakt geen lawaai, het is een automaat en je hoeft nooit te tanken. Bovendien geeft het geen CO₂-uitstoot”. Voor grotere gezelschappen zijn hybride auto’s aangeschaft, maar die worden zo min mogelijk gebruikt.

Beleid

“Duurzaamheid is een belangrijk element in ons beleid. We houden uiteraard rekening met de veiligheid en (comfort)wensen van onze

Elektrische dienstauto van stadsdeel Oost-Watergraafsmeer

medewerkers, maar er is bijvoorbeeld geen discussie over wel of niet elektrisch. Het beleid is om zoveel mogelijk elektrisch te rijden, dus dat is al bepaald. Ik merk weinig tot geen weerstand daartegen.”

* Vanaf 1 mei maakt Oost-Watergraafsmeer deel uit van stadsdeel Oost

Stadsdeelwerken koopt in volgens de aanbestedingsnorm en volgt de gemeentebrede raamcontracten waar ook de duurzaamheidsdoelstellingen in staan. "Die volgen we. En verder geldt: voldoet een product niet, dan schaffen we het niet aan." aldus Snel. Natuurlijk letten we zelf ook op nieuwe marktontwikkelingen. Er is al zoveel mogelijk. We hebben nu bijvoorbeeld tekstwagens (bij

wegonderbrekingen enzovoort) met zonnepanelen. Het voordeel is dat die wagens niet telkens verslept hoeven worden om ze op te laden, en dat ze op een milieuvriendelijke manier opladen. En we kijken naar onze hele bedrijfsvoering. Op het dak van ons kantoor staan zonnepanelen voor de warmwatervoorziening, dus onze buitendienstmedewerkers douchen op zonne-energie."

Tips:

- **Kijk naar alternatieve, milieuvriendelijke bronnen voor uw bedrijfsvoering.**
- **Maak gebruik van de gemeentebrede raamcontracten waarin duurzaamheidsdoelstellingen staan. Voldoet een product niet, bestel het dan niet.**

Stap 6

“We letten op het
terugdringen van
verpakkingen.”

Stap

6

Als uw bestelling binnen is en voldoet aan uw wensen, dan heeft u winst geboekt op het gebied van duurzaamheid. Dat is een compliment waard! En nu is het natuurlijk zaak om die winst in het gebruik te verzilveren.

Gebruiken en bewaren

Aanpak gebruiken en bewaren

- 1.** Zorg voor een duurzaam gebruik van wat u hebt ingekocht. Als een duurzaam product ander gedrag van de gebruikers vraagt, besteed hier dan aandacht aan bij de introductie. Zorg ervoor dat waar nodig de gebruikers duidelijke instructies krijgen van de leverancier of opdrachtnemer.
- 2.** Neem de duurzaamheidsafspraken serieus en controleer (regelmatig) of de leverancier zich hieraan houdt. Maar bewaken is meer dan alleen controleren. Misschien zijn de duurzaamheidsaspecten ook voor uw leverancier een uitdaging geweest. Spreek hierover uw waardering uit en toon interesse in het daadwerkelijke resultaat. Zo stimuleert u de leverancier tot het doen van nog duurzame(re) aanbiedingen in de toekomst.
- 3.** Verzamel gegevens om de TCO (Total Cost of Ownership) te kunnen berekenen. Kapitaliseer alle gemaakte kosten, ook het eigen bestel- en verbruikproces.
- 4.** Monitor het verbruik en het afval.

Biologische en gezonde catering

Op pad met een weegschaal

De Stopera heeft een nieuwe cateraar. Deze levert voor 34 procent van het assortiment biologische producten. "Dit percentage moet omhoog", zegt Marc Luttkhuis, hoofd afdeling Regie DFM (Dienstverlening en Facilitair Management).

DFM, beheerder van de Stopera, verzorgt voor zijn klanten - stadsdeel Centrum, de Bestuursdienst en College en Raad - onder meer de catering. DFM is daarvoor in zee gaan met een van de vier cateraars met wie Concern Inkoop voor de gemeente Amsterdam een raamcontract heeft afgesloten. Luttkhuis: "Voor de minicompentie heb ik een gedetailleerde basislijst gemaakt met de circa zestig meest gewilde producten van mijn klanten, inclusief biologische producten. En met eisen, bijvoorbeeld een warme maaltijd voor € 2,08 die uit minimaal 150 gram groenten, 200 gram zetmeelproduct en 100 gram vlees of vis bestaat."

Controle

"Bij de leveranciersselectie zijn mijn klanten betrokken om de partij met de beste kwaliteit-prijsverhouding te kiezen. In de tweede week na

de start heb ik met een weegschaal gecontroleerd of de afspraken over het aantal grammen worden nagekomen. Dat doe ik sindsdien regelmatig. Ook bekijk ik de productverpakkingen op biologische gegevens en spreek ik de cateraar aan als er wordt afgeweken van het contract. Melk, karnemelk, fruit, bijna al het brood en een deel van de vleeswaren en de kaas zijn biologisch. Nu moeten we snel naar de 40 procent

biologisch, conform de eis uit het raamcontract. Uiteindelijk wil DFM naar 80 procent.”

Bewuste keuze

“Wij hebben een bewuste keuze gemaakt om de prijzen van biologische en gezonde producten laag te houden. Dat kan onder andere door de ongezonde producten wat duurder te maken. Daarnaast

kunnen we de prijzen relatief laag houden doordat we voor de cateraar een grote locatie zijn met bijvoorbeeld ook veel vergaderingen en activiteiten buiten de lunch om. Maar ook voor kleine locaties zijn er mogelijkheden: biologische melk en biologisch brood kosten niet veel meer dan gewone melk en gewoon brood. En er bestaat dus de mogelijkheid om iets extra's te vragen voor ongezonde voeding.”

Tips:

- Houd leveranciers aan de afspraak dat een bepaald percentage van het assortiment biologisch moet zijn en maak (deel)assortimenten 100 procent biologisch, zoals alle zuivelproducten, brood, fruit en vruchtensappen.
- Voer op detailniveau de aansturing van de cateraar uit. Daarvoor moet u weten wat er in het contract staat en wellicht belangrijker: u moet de 'geest' van het contract kennen.
- Controleer regelmatig de prijsstelling van de biologische producten. Dit is van invloed op de verkoop ervan.
- Maak slimme (prijs) afspraken. Leg bijvoorbeeld voor het basisassortiment zelf de maximale verkoopprijs vast. Geef daarbij heel concreet aan om welk product en om hoeveel gram of milliliter het gaat. Maar ook door de prijzen van ongezonde producten iets te verhogen. De marge op een kroket kan zo ten goede komen aan betaalbaar fruit.
- Gebruik eventueel het bestek van de DFM voor de minicompetitie. Deze kan (ook door DFM) op maat worden gemaakt.

Duurzame beveiliging en schoonmaak

“Overdag schoonmaken scheelt twee uur energie per dag”

Je kunt nog zo duurzaam en zuinig te werk gaan, maar je bereikt pas echt iets als je ook voor zaken als beveiliging en schoonmaak “door een duurzame bril naar de bezigheden kijkt”, vindt Theo Brijker, teamleider Facilitaire Zaken, DMB (Dienst Milieu en Bouwtoezicht).

Het beveiligingsbedrijf dat voor DMB werkt, doet dat volgens strenge duurzaamheidscriteria. Brijker: “Die worden al opgenomen in het aanbestedingsdocument, dat is opgesteld door Concern Inkoop, in samenspraak met vertegenwoordigers van diensten en stadsdelen. Dan gaat het ook om de bedrijfsvoering van het in te huren bedrijf zelf.

Rijden de medewerkers in A-gelabelde auto's? Hoe gaan ze naar hun werk? Met het openbaar vervoer, op de fiets, in hun eigen auto?”

Doelstellingen

Het beveiligingsbedrijf wordt vanaf het begin bij de duurzaamheidsdoelstellingen van DMB betrokken, die worden vertaald in de werkinstructies. Brijker: “Voorbeelden? Als een beveiligingsmedewerker het gebouw opent, hoeft hij alleen licht aan te doen op de plek waar hij moet zijn. 's Avonds moet hij controleren of alle apparaten uit of in de slaaptoestand staan. De beveiligingsmedewerkers hebben met hun handelen en controle een belangrijke rol wat betreft het duurzaam werken. Ze zijn als het ware een verlengstuk van DMB.” Een aantal keren per jaar wordt gecontroleerd of ze werken zoals afgesproken.

Slim plannen

Brijker kijkt verder dan alleen zijn eigen dienst. "Tegenover ons zit de GGD (Geneeskundige en Gezondheidsdienst). DMB sluit om zeven uur, de GGD om acht uur 's avonds. Na overleg met ons en door slim te plannen kan de beveiligingsfirma de beveiligingsmedewerker van DMB het laatste uur bij de GGD inzetten. Dat scheelt vervoer en geld." Uiteraard ontsnapt ook de schoonmaakdienst niet aan de duurzame bril.

Brijker: "De schoonmakers werken met microvezeltechniek. Dat maakt enorm uit in het gebruik van water en schoonmaakmiddelen. In plaats van zes liter gebruik je er nu één per etage." Bovendien werken de schoonmakers overdag. "Dat scheelt twee uur per dag aan energie, omdat het gebouw eerder kan sluiten. En schoonmakers en DMB-medewerkers zijn meer bij elkaar betrokken. Wensen kunnen sneller en beter besproken worden."

Tips:

- **Betrek de leverancier vanaf het begin bij uw doel. Besparing en duurzaam werken kan alleen als alle betrokken partijen meewerken.**
- **Geef de beveiligingsmedewerkers de taak om tijdens hun rondes ook het licht en apparatuur uit te schakelen.**
- **Maak een slimme planning, alleen of samen met anderen. De schoonmaakdienst overdag laten werken, heeft niet alleen een gunstige invloed op sociale aspecten, het licht kan uren eerder uit en er is minder lang bewaking nodig. Als de werkschema's van de beveiligers afgestemd worden met die van de 'buren', kan dat voor allebei voordelig zijn.**

Stap 7

“Van onze oude computers wordt 97 procent van het totale gewicht na verwerking hergebruikt.”

Stap

Uw inkooptraject is zo goed als afgerond. U heeft de producten in huis of het gevraagde werk is in uitvoering. Tijd voor een evaluatie. Wat zou u de volgende keer anders doen? U mag ook best trots zijn op uw prestatie en anderen laten delen in uw kennis en ervaring.

Nazorg

Aanpak nazorg

1. Leg uw ervaringen in het traject vast in het aanbestedingsdossier. Dit is een verplichting vanuit de aanbestedingswet (zie ook de nota 'Inkoop en Aanbesteding' op de intranetsite inkopen en aanbesteden).
2. Vier uw succes als uw duurzame aanbesteding succesvol is verlopen. Goed voorbeeld doet volgen, dus communiceer over uw duurzame aanpak en het resultaat, ook naar uw leverancier. Dit moet vast onderdeel van het inkooptraject zijn (stuur bijvoorbeeld informatie naar het loket concern inkoop voor de nieuwsbrief of de intranetsite).
3. Zorg ervoor dat u de ervaringen gedurende de uitvoering van het contract systematisch bewaart. Dat is input voor een volgend inkooptraject. Zo worden we steeds beter.
4. Beoordeel het inkooptraject dat u heeft gevolgd: heeft u daadwerkelijk gekregen wat u wilde? Bereken indien mogelijk de TCO (Total Cost of Ownership).

Groenbeheer

Parkbeheer in een elektrisch golfkarretje

Vechten tegen vooroordelen hoeft hij niet, maar met enige scepsis heeft Peter Frank Vos, teamleider Groenproject van stadsdeel ZuiderAmstel*, wel te maken als hij weer een duurzaam product bij het stadsdeel introduceert.

Vos: "Maar die reserve verdwijnt snel."

Vos koopt onder meer zaken in die betrekking hebben op het groen buiten. Daar hoort ook meststof bij. Voor de sportvelden koos Vos voor bepaalde minerale meststoffen: "Ze zijn weliswaar duurder in aanschafprijs maar ook veel beter van kwaliteit dan de gebruikelijke. De korrels worden heel goed opgenomen; ze binden zich beter aan de grond. Daardoor kunnen we nu minderen met het gebruik ervan."

Een goed voorbeeld van het gebruik van een TCO – Total Cost of Ownership; door een veel efficiënter gebruik, wordt een initieel hogere aanschafprijs meer dan gecompenseerd.

Ecoscooters

Vos kocht ook elektrische ecoscooters. Vier om precies te zijn. "Ik werd er eerst om uitgelachen. Weinig mannen wilden op zo'n scooter zitten. Nu staan de mensen ervoor in de rij. Zowel hoofden als verkeersdeskundigen, opzichters en teamleiders. De scooters zijn namelijk niet alleen schoon – geen uitstoot van CO₂ en andere vervuilende stoffen – ze zijn ook lekker snel. Je rijdt er zo mee van hot naar her."

Enthousiast

Echt enthousiast is Vos over de elektrische golfkarretjes. "We namen er een paar over van Artis die ze gebruikte om hooi en voer in te verplaatsen. Die zijn nu 'overleden'.

* Vanaf 1 mei maakt Zuideramstel deel uit van stadsdeel Zuid

Elektrisch golfkarretje

We hebben vijf nieuwe gekocht en daar aanpassingen op gemaakt. Zo kan er een aanhangwagentje achter

en je kunt er bladblazers aan bevestigen. Ook hier keek men eerst vreemd tegen aan. Maar ondertussen gebruiken we in het Amstelpark alleen nog maar golfkarretjes. Er komt geen auto meer in. De karretjes zijn gekeurd; je kunt ermee de weg op. Ze zijn niet alleen schoon, maar in het gebruik veel goedkoper dan auto's leasen.”

“Ik heb nu twee maaimachines nodig. Waarschijnlijk moeten die over twee jaar CO₂-neutraal zijn. Daar loop ik op vooruit: ik koop nu vast maaimachines die aan alle milieueisen voldoen. Het stadsdeel staat daar achter. Het stelt mij trouwens voortdurend in staat duurzaamheid op deze manier vorm te geven.”

Tips:

- Kijk niet alleen naar de aanschafprijs van iets, maar bereken alle kosten in het hele gebruiksproces. Dat kan tot verrassende resultaten leiden.
- Begin voorzichtig. Als onbekend is hoe iets uitpakt, investeer dan niet te veel. Door eerst te werken met tweedehands exemplaren gebruikt ZuiderAmstel nu alleen nog golfkarretjes bij het parkbeheer!
- Anticipeer op ontwikkelingen en blijf bij uw standpunt, ook als de omgeving in eerste instantie onwennig reageert. Sommige dingen hebben gewoon hun tijd nodig.

Nawoord

Bent u een medewerker van de gemeente Amsterdam en wilt u meer weten over dit onderwerp en op de hoogte blijven van ontwikkelingen? Kijk dan op de site inkoop en aanbesteden, onderdeel van het portaal bedrijfsvoering van het gemeentelijk Intranet. Deze site biedt een bundeling van kennis op het gebied van duurzaam inkopen waaronder informatie over raamcontracten en hoe duurzaamheid daarin is meegenomen. Ook vindt u de verschillende documenten: de nota inkoop en aanbesteden, de eerste leidraad duurzaam inkopen, de interviews in deze uitgave en verwijzingen naar externe sites. Via de site wordt u op de hoogte gehouden van actuele zaken die nu nog in ontwikkeling zijn, als Cradle to Cradle, CO2 prestatie indicatoren en rapportagesystemen.

Vragen?

Uiteraard kunt u met vragen ook contact opnemen met de adviseurs van DMB (Dienst Milieu- en Bouwtoezicht) via het loket duurzaam inkopen of met de contractregisseurs van Concern Inkoop. Heeft u vragen van meer algemene aard over aanbesteden, dan kunt u terecht bij het loket aanbesteden. Alle loketten zijn te bereiken via de email adressen op pagina 68.

Heeft u goede voorbeelden?

Graag willen we het aantal Amsterdamse voorbeelden van duurzaam inkopen uitbreiden. Dus, heeft u een traject goed afgerond, of - en dat is minstens even belangrijk - heeft u iets gedaan dat u al uw collega's zou afraden, laat het ons weten via het loket duurzaam inkopen of het loket concern inkoop.

Openbare informatie

Helaas is het niet mogelijk ons Intranet voor externen open te stellen. Maar voor geïnteresseerden is deze leidraad ook via de Internetsite van de gemeente Amsterdam informatie over (duurzaam) inkopen beschikbaar. Daar vindt u ook de nota inkopen en aanbesteden voor de gemeente Amsterdam, de Leidraad Duurzaam Inkopen 2007 en de Leidraad Social Return.

Nuttige adressen

Intranet

www.intranet.amsterdam.nl/inkoopenaanbesteden

(Intranet is alleen toegankelijk voor de Amsterdamse gemeentelijke gebruiker)

Internet

www.amsterdam.nl/inkoop

www.agentschapnl.nl

www.licht.amsterdam.nl

E-mail

loketduurzaaminkopen@dmb.amsterdam.nl

concerninkoop@bda.amsterdam.nl

aanbestedingsloket@iba.amsterdam.nl

Tip:

- Hiernaast vindt u een schematisch overzicht van de 7 stappen van een professioneel inkooptraject, met per stap de acties die uitgevoerd moeten/kunnen worden.

Is dit overzicht al weg? U kunt het downloaden via internet.

Colofon

Idee en samenstelling:

Concern Inkoop, Bestuursdienst Amsterdam in samenwerking met de Dienst Milieu en Bouwtoezicht en Dienst Infrastructuur, Verkeer en Vervoer.

Tekstbewerking, interviews en vormgeving:

Amsterdams Bureau voor Communicatie.

Fotografie:

Edwin van Eis, de Houtbank, gemeente Amsterdam en HB-bewaking en NVD-beveiliging.

Eindredactie:

Concern Inkoop, Bestuursdienst Amsterdam en de Dienst Milieu en Bouwtoezicht.

Drukkerij:

Stadsdrukkerij, Amsterdam

Papier:

Propoff Wit

Met veel dank aan alle geïnterviewden voor hun enthousiaste medewerking, tijd en bereidheid om hun ervaringen met collega's te delen.

Disclaimer

Deze leidraad is bedoeld voor informatiedoeleinden en gebruik. De gemeente Amsterdam kan niet garanderen dat de informatie in deze leidraad honderd procent volledig en actueel is en aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor schade die ontstaat door gebruik van deze leidraad. In de leidraad staan links die toegang bieden tot websites die door derden worden onderhouden. De gemeente Amsterdam kan dan ook geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor de inhoud van deze gelinkte sites.

Gemeente Amsterdam, mei 2010

Gemeente Amsterdam

Overzicht: de 7 stappen van een professioneel inkoopproces

